

2013 ir 2015 metais Europos Bendrijos svarbos paukščių rūšių, kurių apsaugai būtina steigti Natura 2000 teritorijas, monitoringas Natura 2000 teritorijose vykdytas vadovaujantis Valstybinio aplinkos monitoringo nuostatais, patvirtintais aplinkos ministro 2006 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. D1-624 (Žin., 2007, Nr. 4-179), Valstybine aplinkos monitoringo 2011–2017 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos vyriausybės 2011 m. kovo 2 d. nutarimu Nr. 315 (Žin., 2011, Nr. 34-1603) bei Lietuvos Respublikos aplinkos ministro patvirtintais Europos Bendrijos paukščių rūšių, kurių apsaugai būtina steigti teritorijas, monitoringo 2013 ir 2015 metų planais. Natura 2000 teritorijų tinklo ribose monitoringo duomenis surinko Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos koordinuojami saugomų teritorijų direktorių specialistai. 2015 metais Europos Bendrijos svarbos paukščių rūšių, kurių apsaugai būtina steigti Natura 2000 teritorijas, monitoringo tyrimus už Natura 2000 tinklo ribų atliko Gamtos tyrimų centras. Visi surinkti duomenys buvo išanalizuoti ir įvertinti, atsižvelgiant į suplanuotas darbų apimtis bei metodinius monitoringo stebėjimų reikalavimus (pakartojimų skaičių, terminus, stebėjimų vietas, stebimus parametrus). Taip pat mokslškai buvo vertinamas surinktų duomenų reprezentatyvumas, atsižvelgiant į ankstesnių metų informaciją apie stebimas rūšis bei jų registruojamus parametrus. Perinčių paukščių atveju, tyrimai buvo skirti rūšies vietinės populiacijos gausumo ir jų buveinių savybių pokyčio įvertinimui, o migruojančių paukščių atveju, registruoti tik gausumo parametrai.

2015 metais atlikta 2013 ir 2015 metais paukščių apsaugai svarbiose teritorijose vykdyto 43 paukščių rūšių, kurių apsaugai būtina steigti Natura 2000 teritorijas, monitoringo duomenų analizė. Taip pat 2015 metais atliktas visų šių rūšių monitoringas 44 teritorijose, parinktose už šių rūšių apsaugai įsteigtų PAST ribų. Be to 2015 metais atlikta trijų migruojančių rūšių ar jų grupių sancaupų monitoringo PAST ribose duomenų analizė – jūrinio erelio, sibirinės gagos, migruojančių žuvėdrų ir mažųjų kirų sancaupų.

Daugumos 2013 ir 2015 metais stebėtų rūšių monitoringas Natura 2000 tinklo ribose atliktas tinkamomis apimtimis – numatytose teritorijose atliekant numatytą pakartojimų skaičių. Duomenys 2013 ir 2015 metais surinkti visoms stebėtoms rūšims ir jų grupėms. Pasitaikė tik keli atvejai nesisteminių problemų – netinkamos apskaitų datos dėl neįprastos sezonų eigos, hidrologinių sąlygų ir pan., tačiau nežiūrint to visoms paukščių rūšims surinkti duomenys leido adekvačiai bei objektyviai įvertinti tiek populiacijų gausumą, tiek jo tendencijas bei aplinkos savybių išsaugojimo laipsnį Natura 2000 teritorijose, kur buvo vykdomas atskirų rūšių monitoringas. Tačiau ateityje visgi reikėtų griežčiau prisilaikyti metodikose nurodytų pakartojimų skaičiaus, jų datų bei apskaitų apimčių – tai leis užtikrinti dar geresnės kokybės duomenų surinkimą ir korektiškesnį populiacijų gausumo, būklės ir jų pokyčių vertinimą.

Tenka pažymėti, kad nepaisant 2015 metais kruopščiai atliktų tyrimų teritorijose už tirtoms rūšims įsteigtų Natura 2000 teritorijų ribų, ne visoms šioms rūšims buvo galima patikimai ir korektiškai įvertinti ilgalaikius vietinių populiacijų gausumo pokyčius. Pirmiausiai tai nulėmė tai, kad daugeliui šių rūšių tyrimai už Natura 2000 teritorijų ribų, kitaip nei Natura 2000 teritorijose, ankstesniais metais nebuvo vykdomi tinkamu dažnumu. Iš 2015 metais tirtų 43 rūšių, 15 rūšių tyrimai už šių rūšių apsaugai įsteigtų Natura 2000 teritorijų ribų paskutinį kartą buvo atlikti 2007 metais, t.y. prieš 8 metus, o dar 19 rūšių – 2009 metais, t.y. prieš 6 metus. Akivaizdu, kad tokie dideli intervalai tarp tyrimų neleidžia adekvačiai įvertinti šių populiacijų dinamikos, nustatyti ar stebimi gausumo pokyčiai yra kryptingi, ar laikini svyravimai, sąlygoti konkrečių aplinkos sąlygų tyrimų metais.

Atlikta surinktų monitoringo duomenų analizė parodė, kad iš 43 paukščių rūšių, kurioms 2013 ir 2015 metais buvo sėkmingai atlikti monitoringo tyrimai, tik keturių rūšių – didžiojo baublio, jūrinio erelio, gervės ir nendrinės lingės, rūšies apsaugos būklė vertintina kaip palanki tiek jų apsaugai įsteigtose teritorijose, tiek už jų ribų. Tuo tarpu dešimties paukščių rūšių – mažojo kiro, mažosios žuvėdros, gaiduko, juodakrūčio bėgiko, meldinės nendrinukės, rudės, stulgio, tulžio, žalvarnio ir balinės pelėdos, rūšies apsaugos būklė vertintina kaip nepalanki tiek jų apsaugai įsteigtose teritorijose, tiek už jų ribų. Apibendrinant galima pasakyti, kad 32 proc. tirtų rūšių apsaugos būklė yra nepalanki jų apsaugai įsteigtose PAST, 49 proc. būklė yra nepakankamai palanki ir tik 14 proc.

palanki šių rūšių apsaugai įsteigtose PAST. Tuo tarpu už rūšių apsaugai įsteigtų PAST ribų nepalankios apsaugos būklės yra 35 proc. rūšių, nepakankamai palankios – 40 proc. ir tik 9 proc. yra palankios apsaugos būklės. Reikia pažymėti, kad ženkliai didesnės paukščių rūšių dalies apsaugos būklė yra nežinoma už PAST ribų dėl riboto rūšių ištirtumo šalies mastu bei netinkamo monitoringo periodiškumo, kas apsunkina pokyčių vertinimą. Pagrindinės nepalankaus rūšių apsaugos būklės įvertinimo priežastys – gausumo ar paplitimo mažėjimas, esama ar prognozuojama buveinių degradacija, dažnai ir intensyvus trikdymas. Be abejo, tai nėra labai netikėtas rezultatas, nes dauguma šių rūšių yra retos, pasirenkančios labai specifines veisimosi buveines, intensyviai veikiamas žmogaus ūkinės veiklos ar natūralių gamtinių sukcesinių procesų, be to dauguma šių rūšių yra jautrios trikdymui, todėl jų apsaugos būklės gerinimas yra sudėtingas, ilgalaikis ir ne visada sėkmingas procesas, dažnai reikalaujantis ne tik tinkamo apsaugos režimo, bet ir plataus masto buveinių tvarkymo ar tinkamų buveinių palaikymo priemonių įgyvendinimo.

Tirtų rūšių apsaugos būklės pagerinimas pirmiausiai sietinas su optimalių buveinių palaikymu, skatinant palankų ūkininkavimą, bei atstatymu (ypač tai aktualu pievose ir šlapžemėse perinčioms rūšims), trikdymo bei buveinių naikinimo, vykdam užtikrinant ūkinę veiklą, apribojimu (itin aktualu miškuose perinčioms rūšims). Kai kurioms rūšims, kurios susiduria su tinkamų lizdaviečių trūkumu, perspektyvi apsaugos priemonė yra dirbtinių lizdaviečių įrengimas – lizdinių platformų plėšriesiems paukščiams, inkilų žalvarniams.

Žemiau yra pateikiama išsami lentelė, apibendrinanti 2013 ir 2015 metais tirtų paukščių rūšių apsaugos būklės vertinimą.

Rūšis	Rūšies apsaugos būklė	
	PAST	Už PAST
Avocetė (<i>Recurvirostra avosetta</i>)		
Didysis apuokas (<i>Bubo bubo</i>)		
Didysis baubllys (<i>Botaurus stellaris</i>)		
Baltaskruostė žuvėdra (<i>Chlidonias hybrida</i>)		
Juodoji žuvėdra (<i>Chlidonias niger</i>)		
Mažasis kiras (<i>Hydrocoloeus minutus</i>)		
Mažoji žuvėdra (<i>Sternula albifrons</i>)		
Upinė žuvėdra (<i>Sterna hirundo</i>)		
Gaidukas (<i>Philomachus pugnax</i>)		
Juodasis gandra (<i>Ciconia nigra</i>)		
Juodasis peslys (<i>Milvus migrans</i>)		
Juodakrūtis bėgikas (<i>Calidris alpina</i>)		
Juodoji meleta (<i>Dryocopus martius</i>)		
Jūrinis erelis (<i>Haliaetus albicilla</i>)		
Lėlys (<i>Caprimulgus europaeus</i>)		
Mažasis erelis rėksnys (<i>Aquila pomarina</i>)		
Meldinė nendrinukė (<i>Acrocephalus paludicola</i>)		
Mėlyngurklė (<i>Luscinia svecica</i>)		
Plovinė vištelė (<i>Porzana parva</i>)		
Griežlė (<i>Crex crex</i>)		
Rudė (<i>Aythya nyroca</i>)		
Stulgys (<i>Gallinago media</i>)		
Tetervinas (<i>Tetrao tetrix</i>)		
Tulžys (<i>Alcedo atthis</i>)		
Uralinė pelėda (<i>Strix uralensis</i>)		
Vapsvaėdis (<i>Pernis apivorus</i>)		

Žvirblinė pelėda (<i>Glaucidium passerinum</i>)	Oranžinė	Raudona
Žalvarnis (<i>Coracias garrulus</i>)	Raudona	Raudona
Balinė pelėda (<i>Asio flammeus</i>)	Raudona	Raudona
Baltnugaris genys (<i>Dendrocopos leucotos</i>)	Oranžinė	Oranžinė
Dirvoninis kalviukas (<i>Anthus campestris</i>)	Oranžinė	Raudona
Gervė (<i>Grus grus</i>)	Žalia	Žalia
Jerubė (<i>Bonasia bonasia</i>)	Oranžinė	Pilka
Lygutė (<i>Lullula arborea</i>)	Žalia	Pilka
Lututė (<i>Aegolius funereus</i>)	Oranžinė	Oranžinė
Nendrinė lingė (<i>Circus aeruginosus</i>)	Žalia	Žalia
Paprastoji medšarkė (<i>Lanius collurio</i>)	Žalia	Pilka
Pievinė lingė (<i>Circus pygargus</i>)	Raudona	Oranžinė
Pilkoji meleta (<i>Picus canus</i>)	Oranžinė	Oranžinė
Sodinė starta (<i>Emberiza hortulana</i>)	Pilka	Pilka
Tripirštis genys (<i>Picoides tridactylus</i>)	Oranžinė	Pilka
Vidutinis margasis genys (<i>Dendrocopos medius</i>)	Oranžinė	Oranžinė
Žuvininkas (<i>Pandion haliaetus</i>)	Oranžinė	Oranžinė

Apsaugos būklė: žalia – palanki, oranžinė – nepakankamai palanki, raudona – nepalanki, pilka – nežinoma